

УДК 7.01:7.038.3

Цитування:

Совгира Т. І. Імітація та наслідування: сутнісні розбіжності в предметному змісті та особливостях формування культуротворчого процесу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 1. С. 36-40.

Совгира Тетяна Ігорівна,
кандидат мистецтвознавства,
доцент, доцент кафедри режисури естради
та масових свят
Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7023-5361>
STIsovgyra@gmail.com

Sovhyra T. (2022). Imitation and replication: essential disagreements in the subject content and features of the formation of the cultural process. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 1, 36-40 [in Ukrainian].

ІМІТАЦІЯ ТА НАСЛІДУВАННЯ: СУТНІСНІ РОЗБІЖНОСТІ В ПРЕДМЕТНОМУ ЗМІСТІ ТА ОСОБЛИВОСТЯХ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Метою роботи є концептуалізація феноменів наслідування та імітації та виявлення відмінних ознак перебігу цих процесів на прикладах культурних практик. Осмислюється вплив цих процесів на культурний прогрес людства та аналізуються отримані результати таких проявів. **Методологія дослідження** базується на комплексному підході та спирається на аналітичному (при аналізі філософської, мистецтвознавчої, культурологічної літератури з предмету дослідження) та порівняльному (при з'ясуванні відмінних особливостей імітації та наслідування та причинно-наслідкових зв'язків цих процесів в ході культурного становлення людства) методах дослідження. **Наукова новизна** статті полягає у тому, що вперше з'ясовуються розбіжності в предметному змісті понять наслідування та імітації та аналізується відмінність особливостей перебігу цих процесів. **Висновки.** Виявлено, що попри етимологічну спорідненість понять імітації та наслідування, на практиці ці два феномени означають різне. Імітація часто передбачає зумисне копіювання зовнішніх ознак предмету, явища чи то рухів з метою відтворення введення в обману або наближення ознак цього предмета чи то явища до відтвореного оригіналу. Натомість наслідування не завжди є зумисним та свідомим, його результати викликані складною асоціацією ідей та засвідчують прояви тривалого процесу естетизації. Доведено, що саме у тривалому «насадженні» (повторенні) певних звичаїв технологічних засобів та інструментів причина того, що вони, спочатку дивні та неприйнятні, стають приємними, очікуваними та необхідними. Зумисна імітація чи підсвідоме наслідування необхідної форми іншого предмету чи рухів тварин задля реалізації своєї мети являють собою способи реалізації художнього процесу, в результаті якого створюється новий мистецький твір.

Ключові слова: імітація, наслідування, мімізис, естетизація, культуротворчий процес.

Sovhyra Tetiana, Ph.D. in Arts, Docent, Docent of the Department of Variety art directing, Kyiv National University of Culture and Arts

Imitation and replication: essential disagreements in the subject content and features of the formation of the cultural process

The purpose of the article is to conceptualize the phenomena of imitation and replication and to identify the distinctive features of these processes using examples of cultural practices. The influence of these processes on the cultural progress of mankind is comprehended and the results of such manifestations are analyzed. **The research methodology** is based on an integrated approach and relies on analytical (when analyzing philosophy, art history, cultural literature on the subject of research) and comparative (when elucidating the distinctive features of imitation and replication and the cause-and-effect relationships of these processes in the course of the cultural development of mankind. research methods. **The scientific novelty of the article** lies in the fact that for the first time disagreements in the subject content of the concepts of imitation and replication are clarified and the difference in the features of these processes is analyzed. **Conclusions.** It was revealed that, despite the etymological relationship between the concepts of imitation and replication, in practice, these two phenomena mean different things. Imitation often involves the deliberate copying of the external features of an object, phenomenon, or movement to reproduce an introduction to deception or to bring the features of this object or phenomenon closer to the reproduced original. On the other hand,

replication is not always deliberate and conscious, its results are caused by a complex association of ideas and testify to the manifestations of a long process of aestheticization. It has been proven that it is precisely in the long “nozzle” (repetition) of certain customs of technological means and tools that the reason they, initially strange and unacceptable, become pleasant, expected, and necessary. Deliberate imitation or subconscious replication of the necessary form of another object or animal movements to achieve their goals are ways to implement the artistic process, as a result of which new work is created.

Key words: imitation, replication, mimesis, aestheticization, cultural process.

Актуальність теми дослідження. Що художня творчість споконвіку зароджується внаслідок наслідування (копіювання) людиною навколишньої дійсності – давно відомо й загально визнано. У культурологічній критиці це «наслідування» часто замінюється поняттям «імітації». Про це свідчать віднайдені тлумачення цих понять, взяті зі словникових та енциклопедичних видань.

Справа в тому, що в перекладі з латини слово «імітація» – *imitation* (похідне *imitationem*) – означає «наслідування», «копіювання», «переймання» [7]. При цьому корінь слова *im*-походить від східноєвропейського дієслова *aim*-, що означає «копіювати» [15]. Тож етимологічне походження цього терміну дійсно дозволяє ідентифікувати імітацію як форму наслідування. Проте на практиці виявляється, що імітація здебільшого передбачає свідоме копіювання загальних рис чи поведінки іншого предмета чи особи, натомість підсвідоме копіювання, притаманне людині та іншим живим істотам (за вказівкою Ч. Дарвіна), передбачає дещо інші процеси, які в дзеркалі наукової критики отримали назву «наслідування», «відзеркалення».

А тому виявляється за необхідне розглянути відмінність у предметному змісті понять «імітації», «наслідування» та виявити відмінні ознаки перебігу цих процесів, осмислити вплив цих проявів на культуротворчий процес людства та проаналізувати виявлені результати таких проявів.

Аналіз досліджень і публікацій. Про імітацію як запоруку зародження мистецтва говорив ще давньогрецький філософ Аристотель (1 ст. до н. е.), вбачаючи в теорії мімезису основу художньої творчості. У такий спосіб він вирізняв з-поміж інших міметичні мистецтва. Зокрема, у роботі «Метафізика» він вказав, що в основі будь-якого мистецтва (як і науки) лежить досвід: «Наука і мистецтво дійсно народжуються у людей шляхом досвіду. “Досвідченість спродукувало мистецтво”, як справедливо говорить Пол, а недосвідченість (породило – Т. Совгіра) – випадковість. Мистецтво з’являється тоді,

коли з багатьох досвідчених вражень відбувається один загальний умовивід про подібні (речі – Т. Совгіра)» [2, 31–32]. Відповідно до відтворення цього досвіду автор розділив всі мистецтва на *мусикійські, пізнавальні та наслідувальні* та обґрунтував специфіку наслідувальних мистецтв (епічну та трагічну поезію, комедію, авлетіку та кифаристику), закріплюючи теоретичне розрізнення розумової та фізичної праці, надаючи перевагу першій, отже, і право панування її над останньою. Однак автор не розрізняв наслідування та імітації, а тому лише окреслив загальні характеристики тяжіння людини до процесів копіювання навколишньої дійсності.

Натомість про наслідування як чинник культурного розвитку людства говорять Клод Гельвецій [4], Дж. Хекевельдер [14], Дж. Катлін [11].

У роботі розглядаються основні положення концепції Ч. Дарвіна «про асоціацію ідей», які обумовлюють тяжіння людини до наслідування [5; 10]. Проте автор залишає поза увагою культурні практики, що є предметом цього дослідження, акцентуючи увагу на біологічному розвитку людства.

Теорія відзеркалення розглядається у наукових розробках Т. Чартранд і Дж. Барг [12], В. Кулези, Д. Долінсткі, П. Вічера [16]. Автори називають підсвідоме тяжіння людини до наслідування «ефектом хамелеона», вказуючи, що поведінка людини пасивно та ненавмисно змінюється, щоб відповідати поведінці інших у соціальному оточенні.

Натомість імітація розглядається у роботах науковцями як важливим фактором для утворення правильного соціального середовища. Зокрема, Т. Закірова в дисертаційному дослідженні «Соціальна імітація як феномен сучасної культури» вказує, що імітація є «феноменом, що вбудований у будь-яку реально існуючу систему суспільних відносин; виступає як невід’ємна підсистема культури, що притаманна кожному суспільству, може мати як творчий, і руйнівний характер» [6, 36]. На думку авторки, «люди часто імітують

соціальні ролі у взаємодії один з одним» [6, 102].

Попри значний інтерес до процесів копіювання людини, не виявлено належного осмислення специфічних розбіжностей перебігу процесів наслідування та імітації, які, зрештою, впливають на результат виявлених культурно-мистецьких практик.

Виклад основного матеріалу. Копіювання необхідних ознак може перебігати підсвідомо у поведінці людини і, навпаки, зумисно, свідомо, надто зухвало. Ці обставини зумовлюють появу двох різних за специфікою процесів – наслідування та імітації, в результаті перебігу яких може утворитися новий художній твір, продукт мистецтва (міметичного мистецтва – за Аристотелем).

Людське наслідування спостерігається у всіх сферах її життєдіяльності. «Людина, як показує історичний досвід, схильна до наслідування, наче мавпа» [4, 504].

«У первісних народів художні твори носять на собі печатку природної необхідності, – вказує Вільгельм Любке, – між тим, як у цивілізованих націй вони пройняті духовною свідомістю» [17].

Інстинкт наслідування людини поєднується з імпульсом порівняння створених ним образів з реально існуючими об'єктами. Тому наслідування у людини є не тільки копіюванням, але рухом до досконалості, пошуком прекрасної, гармонійної форми. Таке прагнення є, власне, смыслом людської діяльності, сенсом культури, адже культура і є штучно створеним людиною простором.

Так, спостерігаючи за павуком, вона починає з саморобних «ниток» створювати перші вузли, а далі – ткати полотно, подібно ластівці буде перші домівки, за лебедем та солов'єм повторює звуки, створює мелодії [1].

Часто прояви наслідування людей стихійно, мимоволі відтворюються в поведінці людей (як-от імітація співу солов'я чи лелеки в музиці, стрибки мавп в танцях, створення перших рукоподібних мисок в декоративно-ужитковому мистецтві тощо).

Людина упродовж еволюції розвитку свідомо замислюється над законами Всесвіту, над сенсом людського буття та метою свого існування, часто возвеличуючи себе над іншими земними тваринами, навмисно додаючи собі тих рис та особливостей, якими вона насправді не володіє.

Ескімос полює на тюленя, імітуючи його рухи: підповзає до нього на животі, тримаючи голову ніби тюлень, і, тільки підкравшись до нього на близьку відстань, він вирішує

вистрілити в нього [13, 207]. У цьому випадку копіювання рухів тварини являє собою необхідну складову процесу полювання, її відсутність унеможливує досягнення мети (отримання наживи).

Тут вже мова йде не про стихійне, підсвідоме наслідування, а про зумисне копіювання необхідних рис задля досягнення своєї цілі.

Коли ми дивимося на братів наших менших, особливо своїх домашніх улюбленців (кішечок, собак, хом'яків тощо), ми інстинктивно прагнемо скопіювати їхню поведінку задля спілкування з ними. Задумаймося трішки над цим. Адже цей інстинкт притаманний не лише вашій свідомості, – він зароджений в нас підсвідомо. Це відмінна особливість людини від інших тварин (в переважній більшості). Імітація дозволяє нам досягти своєї мети: якщо зараз ми часто прагнемо наслідувати поведінку для спілкування, чи то акторської гри, то колись ці навички допомагали людям у полюванні та мисливстві.

Натомість наслідування відбувається в дещо інший спосіб: не задля наживи чи перемоги, а підсвідомо – у процесі естетизації, етизації та сакралізації відповідної форми (явища).

Не дивно, що й людина споконвіку прагне наслідувати поведінку тих тварин, яких возвеличує, імітувати їхні рухи та мову, виглядати за їхньою подобою.

Якщо імітація являє зумисне копіювання лише задля реалізації своєї мети, то підсвідоме наслідування зумовлене значно складнішими психологічними факторами, в результаті чого процес такого копіювання є тривалішим та складнішим, на відміну від імітації. Мова йде зокрема про анімалістичні культури.

Як от у племені Батока у верхів'ях Замбезі (Африка) людям й донині виривають верхні різці у прагненні наслідувати тварин, що постійно жують. Споконвіку Батока – плем'я пастухів, що возвеличує та обожнює своїх корів і биків [18, 148], тому прагнення до наслідування є зрозумілим.

«Індіанці Північної Америки танцюють «танець бізона» (імітуючи його поведінку) якраз у той період, коли вони довго не можуть його вполювати, коли їм загрожує голодна смерть», – цей факт, описаний в роботі Дж. Катліна, засвідчує взаємозв'язок полювання з обрядовими танцями [11, 127]. На думку автора, індіанці у такий спосіб «заманювали» здобич. Але це «заманювання» відбувалось не буквально, а в уяві індіанців,

які вірували, що в такий спосіб доля зведе їх з дичиною. Причинно-наслідкові зв'язки таких вірувань індіанців залишаються незрозумілими для сучасних дослідників, натомість цей факт засвідчує, що подібні прояви наслідування є результатом складної асоціативної низки ідей [11, 127].

Про це свого часу говорив Ч. Дарвін [10]. Дослідження Ч. Дарвіна й донині мають полемічний характер та неоднозначні результати аналізу людської поведінки, але зрештою вказують на те, що саме відчуття прекрасного, сформоване в результаті попереднього досвіду людства, диктувало людям специфіку естетизації своєї поведінки, а отже й технології [5; 10].

Зважаючи на ці приклади в історії культурного розвитку людства, вважаємо за необхідне зауважити: відчуття прекрасного навіть у первісних народів асоціюється зі «складними» ідеями, що здебільшого здаються їм естетично привабливими тільки завдяки такій асоціації. Як-от традиційна японська практика забинтовувати маленьким дівчатам стопи ніг задля створення форми «золотого лотосу». Донині достеменно не відомі причини таких знущань над дівочим тілом, у зв'язку з чим в культурологічній літературі існує багато міфів та легенд (адже ця традиція бере початки з часів Середньовіччя) і, над те, законодавчих актів Японії. За однією з версій ця практика зумисно була ідейно впроваджена задля того, щоб жінка була обмежена в можливості пересуватися самостійно, була змушена сидіти вдома, а, отже, не могла брати участь в політиці та суспільному житті країни. Зрозуміло та наочно видно те, що подібна імітація зумисно впроваджена серед населення з метою наслідування форми квітки в жіночій стопі.

Сучасним аналогом такого мімезису може слугувати хірургічна практика зменшення об'єму жіночої талії шляхом видалення нижніх ребер (остеотомії) задля створення скрипкоподібної форми жіночого тіла.

У результаті розглянутих прикладів стає зрозуміло, що результати такого наслідування викликані складною асоціацією ідей та засвідчують прояви тривалого процесу естетизації.

Саме у тривалому «насадженні» (повторенні) певних звичаїв технологічних засобів та інструментів – причина того, що вони, спочатку дивні та неприйнятні, стають приємними, очікуваними та необхідними.

«Те, що ще зовсім нещодавно викликало ... неприязнь, якщо не роздратування, при

першій своїй появі ... на екрані, через деякий час – будь-то пісня, обличчя диктора чи манера коментатора – у результаті багаторазового, щоденного нав'язування його ... поступово стає звично терпимим, а далі й уже ніби бажаним» [3, 60].

Зумисна імітація чи підсвідоме наслідування необхідної форми іншого предмету чи рухів тварин задля реалізації своєї мети являють собою способи реалізації художнього процесу, в результаті якого створюється новий мистецький твір.

Наслідування дозволяє передавати інформацію (поведінку, звичаї тощо) між окремими людьми та наступними поколіннями без необхідності «генетичного наслідування».

Враховуючи вищесказане, доходимо висновку, що усталене виконання побутових виробничих операцій (постійне застосування певної технології виробництва) в народі називається звичаєм, обрядом. Колективні «ділові ігри» наших предків, будучи «технологічними формулами» задля виконання певних справ, осмислені їхніми нащадками як суто важливі, традиційні символічні дії, що в образній формі виражають соціально визначні події життя людей. У такий спосіб обряди «архівувалися» та передавалися з покоління в покоління. Разом з ними, як невід'ємна складова обрядовості, передавалась народна обрядова творчість. Трудові танці, у свою чергу, відігравали роль технологічної пам'ятки, якою керувались учасники колективного процесу праці.

Висновки. Попри етимологічну спорідненість понять імітації та наслідування, на практиці ці два феномени означають різне. Імітація часто передбачає зумисне копіювання зовнішніх ознак предмету, явища чи то рухів з метою відтворення введення в обману або наближення ознак цього предмета чи то явища до відтвореного оригіналу. Натомість наслідування не завжди є зумисним та свідомим, його результати викликані складною асоціацією ідей та засвідчують прояви тривалого процесу естетизації. Саме у тривалому «насадженні» (повторенні) певних звичаїв технологічних засобів та інструментів – причина того, що вони, спочатку дивні та неприйнятні, стають приємними, очікуваними та необхідними. Зумисна імітація чи підсвідоме наслідування необхідної форми іншого предмету чи рухів тварин задля реалізації своєї мети являють собою способи реалізації художнього процесу, в результаті якого створюється новий мистецький твір.

Література

References

1. Безклубенко С. Вступ до культурології. Київ : Альтерпрес, 2015. 508 с.
2. Імітація. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А–Л. С. 414.
3. Darwin Ch. The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex. London : John Murray, 1883. 716 p.
4. Catlin G. Letters and notes on the Manners, Customs and Condition of the North American Indians. Vol. 2. 2011. Cambridge : University Press. 266 p.
5. Chartrand, T., Bargh, J. The Chameleon Effect: The Perception-Behavior Link and Social Interaction. Journal of Personality and Social Psychology. New York University. 1999. Vol. 76 (6). P. 893–910. doi:10.1037/0022-3514.76.6.893
6. Cranz D. Historie von Grönland. Büchern um die Welt Thomas Richter, 1765. P. 129–132.
7. Heckewelder J. Histoire, mœurs, et coutumes des nations indiennes, qui habitaient autrefois la Pennsylvanie et les états voisins. Paris : L. de Bure, 1822. 589 p.
8. Imitation. Online Etymology Dictionary. URL : <https://www.etymonline.com/word/imitation> (дата звернення 4.01.2022).
9. Kulesza W., Dolinski D., Wicher P. Knowing that you mimic me: the link between mimicry, awareness and liking. Social Influence. 2016. Vol. 11 (1). P. 68–74.
10. Lubke W. Grundriss der Kunstgeschichte. Stuttgart : Ebner und Seubert, 1860. DOI: 10.11588/diglit.2899.
11. Schweinfurth G. Im Herzen von Afrika : 1868–1871. Hrsg. von Herbert Gussenbauer. Stuttgart : Erdmann, 1984. 356 p.
1. Besklubenko S. (2015). Introduction to cultural studies. Kyiv: Alterpres [in Ukrainian].
2. Imitation. Literary Encyclopedia (2007). v 2 t. Kyiv: VTs «Akademia». T. 1: A–L. 414 [in Ukrainian].
3. Darwin Ch. (1883). The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex. London: John Murray [in English].
4. Catlin G. (2011). Letters and notes on the Manners, Customs and Condition of the North American Indians. Vol. 2. Cambridge : University Press [in English].
5. Chartrand, T., Bargh, J. (1999). The Chameleon Effect: The Perception-Behavior Link and Social Interaction. Journal of Personality and Social Psychology, 76 (6), 893–910 [in English].
6. Cranz D. (1765). Historie von Grönland. Büchern um die Welt Thomas Richter. 129–132 [in English].
7. Heckewelder J. (1822). Histoire, mœurs, et coutumes des nations indiennes, qui habitaient autrefois la Pennsylvanie et les états voisins. Paris: L. de Bure [in English].
8. Imitation. Online Etymology Dictionary. <https://www.etymonline.com/word/imitation>.
9. Kulesza W., Dolinski D., Wicher P. (2016). Knowing that you mimic me: the link between mimicry, awareness and liking. Social Influence, 11:1, 68–74 [in English].
10. Lubke W. (1860). Grundriss der Kunstgeschichte. Stuttgart: Ebner und Seubert [in English].
11. Schweinfurth G. (1984). Im Herzen von Afrika: 1868–1871. Hrsg. von Herbert Gussenbauer. Stuttgart : Erdmann [in English].

*Стаття надійшла до редакції 06.01.2022
Отримано після доопрацювання 26.01.2022
Прийнято до друку 29.01.2022*